

Posudok habilitačnej práce

Názov práce: Hypotéza o redukovateľnosti východiska dvoch druhov kresťanskej filozofie

Autor práce: Ján Hrkút, PhD.

Predkladaná habilitačná práca sa venuje problematike, ktorá je stále živá, aktualizovaná, nanovo analyzovaná. Je to otázka kresťanskej filozofie – jej možnosti, legitimity a charakteru. Absolventom filozofie sú zo štúdia dejín filozofie zaiste známe základné riešenia, línie, resp. pohľady na daný problém od ranokresťanských konceptov až po niektoré súčasné tendencie. Chápanie kresťanskej filozofie pritom je resp. môže byť rôzne, alebo je jej samotná možnosť vylúčená a popieraná. V reakcii na Heideggerovo odlišenie filozofie a teológie a odmietnutie predstavy „kresťanskej filozofie“, sa objavili štúdie upriamujúce pozornosť na vytvorenie niečo nového z dvoch prvkov, ako uviedol v deväťdesiatich rokoch 20. storočia Rainer Marten vo Freiburgu: „Teraz ide o to, aby sa z prvkov vecí, z týchto dvoch "vecí" dreva a železa, vytvorila nová vec. Nechcem ich teda navždy oddeľovať, ale skôr ukázať, ako môžu byť pre človeka plodné, keď sa spoja.“ (Marten, R.: *Christliche Philosophie: Holz und Eisen*. Edith Stein Jahrbuch 4/1998, s. 347-360). V súčasnosti napr. Gianni Vattimo považuje svoje „slabé myslenie“ za jedinú kresťanskú filozofiu na dnešnom „trhu“, pričom tento „trh“ jej nevenuje dostatočnú pozornosť. V tomto prípade ide zaiste o špecifickú interpretáciu kresťanskej filozofie, ktorá sa však s jej pôvodným chápaním rozchádza.

Cieľom autora habilitačnej práce je „lepšie objasniť pojem (význam výrazu) kresťanská filozofia“. (s. 8) K práci uvediem niekoľko poznámok.

Autor sa v práci venuje aj chápaniu filozofie u Augustína. Iba doplním, že pod filozofiu Augustín zahrňal všetko to, čo sa týkalo kľúčových starostí človeka a dosiahnutia blaženosti, konečného cieľa ľudského života. V jeho dobe neexistovalo prísne odlišenie filozofie a teológie. Kresťania videli v tom, čo my nazývame teológiou vyššiu formu filozofie. (Armstrong, A. H.: *Filosofie pozdní antiky*. 2002, s. 387) Augustín si ale uvedomoval zásadný rozdiel medzi vierou (náboženstvom) a filozofiou: rozdiel medzi domýšľavosťou (opovázlivosťou) a vyznaním (inter praesumptionem et confessionem), medzi tými, ktorí poznajú cieľ, ale nepoznajú cestu a tými, ktorí túto cestu poznajú. Filozofia (predovšetkým novoplatónska) neobsahuje podstatné pravdy a neprijíma dôležité skutočnosti – vtelenie Krista, pravú zbožnosť, vyznanie vlastných vín, pokoru ducha, obeť Bohu, učenie o spáse a vykúpení. Z jeho pohľadu je preto filozofia kráčaním „po necestách“. Ak by som použil príklad uvedený v habilitačnej práci, tak z pohľadu Augustína filozofia (antická, nekresťanská) síce pozná resp. vidí cieľ svoj cesty, ale nevie sa k nemu dostať, pretože jej chýba poznanie cesty k cieľu a prostriedok navigácie; preto iba blúdi bez dosiahnutia cieľa. Touto cestou/Cestou a prostriedkom navigácie je Kristus. Na viacerých miestach Augustín uvažoval o vzťahu rozumu a viery, o poznávacom aspekte viery. Viera je určitým stupňom pochopenia a prostredníctvom nej sa dochádza k porozumeniu: veriť neznamená nič iné, ako myslieť so súhlasom (cum assentione cogitare). Viera, ktorá nie je prehĺbená myslením, nie je vierou. Nie každé myslenie je i vierou/verením, ale každé verenie je myslením. V jednom zo svojich listov píše: „V žiadnom prípade teda z našej viery nečiňme zámienku pre to, aby sme prestali vítať a sledovať rozum; veď by sme nemohli ani veriť, keby sme nemali rozumové duše.“ (Armstrong, A. H.: *Filosofie pozdní antiky*. 2002, s. 395)

Túto časť uvádzam preto, aby som doplnil či rozvinul autorove úvahy, teda kvôli objasneniu špecifik nielen Augustínovho myslenia, ale aj augustiniánskeho typu kresťanskej filozofie vôbec. Považoval som za vhodné tieto aspekty v kontexte habilitačnej práce spomenúť.

Na s. 60 píše autor o náboženských fenoménoch a ich filozofickej reflexii. Nie som si istý, či som správne pochopil zámer, smerovanie autora, resp. aké je vyústenie jeho úvah. Preto by bolo vhodné v rámci obhajoby sa k týmto dvom odsekom vrátiť. Na margo fenomenológie sa iba krátko dotknem fenomenológie súčasného popredného kresťanského filozofa J.-L. Marion, na príklade ktorého je tiež možné demonštrovať problémy, ktorým sa habilitačná práca venuje. Marionova fenomenológia býva vnímaná prinajmenšom dvojakým spôsobom. Na jednej strane ako nová, post-husserlovská verzia

fenomenológie, pýtajúca sa na vlastné hranice a možnosti fenomenológie. Ako taká má náboženský základ ukotvený v kresťanstve, je považovaná za negatívnu či mystizujúcu fenomenológiu. Na druhej strane je práve pre toto východisko, teda pre svoje odvolávanie sa na vieru, zjavenie a Bibliu, považovaná za „zradu“ fenomenológie, za odklon od fenomenologickej konzistencie, za opustenie jej princípov a za odchýlenie sa od vedeckého, čisto racionálneho prístupu. Zanecháva varovanie svojho zakladateľa Edmunda Husserla, aby fenomenologická metóda nebola spájaná s dôvodmi čerpanými z náboženského vedomia. Dominique Janicaud v dobre známej kritike poznamenáva, že problematika prekročenia metafyziky (resp. ontológie a onto-teológie) nadobúda u Mariona teologickú a spirituálnu dimenziu. Janicaud neodmieta teologický záujem ako taký, ale jeho prenosy či intervencie v oblasti fenomenológie. Ak by sme chceli problematiku Marionovho východiska a metodologického prístupu riešiť optikou Husserlovej žiačky Edity Steinovej, tak je jeho koncept neutržateľný. Podľa nej jestvuje ostrý protiklad medzi transcendentálnou fenomenológiou a katolíckou filozofiou: prvá je egocentrická, druhá teocentrická (Steinová, E.: Hrad duše. Bratislava: Európa 2019, s. 29). Týmto chcem poukázať na základný problém – problém náboženských fenoménov a Marionovej verzie fenomenológie. Sám Marion si je totiž jasne vedomý, že prístup k náboženskému zjaveniu je možný iba vo viere spojenej s láskou. Vznikajú tak tri zásadné problémy: prvým je spojenie viery a fenomenológie; druhým je otázka, či fenomén, ktorý je oslobodený od všetkých podmienok fenomenality, respektíve ich prekračuje, môžeme ešte nazvať fenoménom (ide o tzv. saturované fenomény, medzi ktoré patrí aj teofánia, resp. revelácia); tretím je otázka, aký je vzťah medzi zjavením ako fenomenologickou možnosťou a Zjavením ako teologickou dogmou. (Tin, Mikkel B. 2010. „Saturated Phenomena: From Picture to Revelation in Jean-Luc Marion’s Phenomenology.“ Filozofia 65, 9: 860 – 876.)

Vo štvrtej kapitole predstavuje autor jeho hlavný argument a polemizuje s koncepciou Winfrieda Löfflera. Na s. 71 píše o tomistickom prístupe vo filozofii, ktorý je špecifický tým, že v prípade otvorených otázok navrhuje tomistický filozof odpovede z kresťanskej doktríny. Čo je však z môjho pohľadu prekvapujúce a problematické zároveň je skutočnosť, že to nerobí vo svojej kompetencii filozofa, ale teológa. Osobne považujem takýto prístup za veľmi osobitý prípad kresťanskej filozofie, ak sa tu o kresťanskej filozofii ešte hovoriť dá. Myslím si, že by šlo o syntézu filozofie a teológie, pričom v druhej „etape“ (teologickej), by filozofia zrejme bola daným filozofom využívaná iba ako nástroj, inštrument v prospech teológie, tak ako to bolo v prípade Akvinského. Domnievam sa, že z týchto dôvodov Mikuláš Lobkowicz o Tomášovi napísal: „Například my, to znamená moje generace, jsme si čím dál více uvědomovali skutečnost, že téměř všechno, co Akvinský napsal, nebyla filozofie, nýbrž buď prostě teologie nebo přinejmenším něco ve službě teologii.“ (Lobkowicz, M.: Co se stalo s tomismem? (5) Teologické texty 5/1995, s. 161.) Problém môže spočívať v tom, že kresťanský filozof tomistického prístupu po prvej tzv. „filozofickej“ etape/fáze a „vyčerpaní“ filozofickým možností prechádza k teologickému riešeniu, pričom filozof by mal podávať filozofické riešenia a nemal by byť teológom používajúcim filozofiu iba ako inštrument. V augustiniánskej verzii to tak nie, čo súvisí s vtedajším chápaním vied a filozofie, ako som uviedol vyššie.

S autorom habilitačnej práce možno súhlasiť v tvrdení, že „prvý krok“ (s. 76) odlišuje kresťanskú filozofiu od akéhokoľvek iného typu filozofie. Týmto sa dostávame k tematike a problematike pred-filozofických východísk. Domnievam sa, že Löfflerovo rozlíšenie dvoch druhov kresťanskej filozofie – ak mu správne rozumiem – môžeme chápať z dvojakého hľadiska. Ak berieme do úvahy tzv. „prvý krok“, potom sa augustiniánsky a tomistický typ neodlišujú, pretože pre oba typy je „prvým krokom“ viera (explicitne alebo implicitne prítomná/vyjadrená). Pokiaľ berieme do úvahy charakter a spôsob myslenia, potom sa oba typy odlišujú, nakoľko v augustiniánskom type nerozlišujeme prvú filozofickú fázu a druhú teologickú.

Otázka k obhajobe:

Na s. 67 autor píše: „Nie že by kresťanskí filozofi mali rezignovať na myšlienku posmrtného života. Túto dimenziu však nemajú opisovať ľudskou múdrosťou, špekulatívnym systémom a ani extrapoláciou teológie do filozofie.“ Akým spôsobom má teda kresťanský filozof hovoriť o posmrtnom živote? Čo má

presne autor na mysli? Je dnes možné v rámci kresťanskej filozofie (alebo filozofie vôbec?) obnoviť napr. Kantovu myšlienku postulátov rozumu a vypracovať „filozofiu nádeje“?

Z formálneho hľadiska je práca na požadovanej úrovni, autor sa usiloval o jasnosť a presnosť vo vyjadrovaní, premysleným logicky konzistentným výkladom zvolenej témy. Miestami sa vyskytujú iba drobné nedostatky (preklepy, nesprávne uvádzanie nemeckých slov). V prípade ak by sa autor rozhodol prácu publikovať, odporúčam mu niektoré časti (podkapitoly) doplniť (ranokresťanská filozofia, Augustín, Heidegger) a tiež obohatiť text aj ďalšími súčasnými pohľadmi, napr. príspevkom J.-L. Mariona, alebo cennou publikáciou, ktorá vyšla v Oxforde v roku 2018 – *Christian Philosophy: Conceptions, Continuations, and Challenges*.

Záverečné hodnotenie

Celkovo konštatujem, že predložená habilitačná práca je vítaným príspevkom do diskurzu o kresťanskej filozofii. Autor prezentuje znalosť skúmanej problematiky a orientuje sa v súčasných diskusiách na danú tému. Považujem ho za popredného odborníka v oblasti kresťanskej filozofie na Slovensku a v Čechách. Práca spĺňa kritériá kladené na daný druh kvalifikačnej práce a po jej úspešnej obhajobe odporúčam Jánovi Hrkútovi, PhD. udeliť vedecko-pedagogický titul docent v odbore 2.1.2 systematická filozofia.

V Nitre, 16.2.2022

doc. Martin Vašek, PhD.